

דף הרחבות לנושא –**שביתת כלים – אושא מילתא**

שיעור 11

12856

❖ **אם הברייתא היא דעת בית שמאי, המחייבים שביתת כלים, מדוע התירו פתיקת מים לגינה, העמדת מוגמר תחת הכלים וכו'? והאם רב יוסף התכוון להעמיד את הברייתא כבית הלל או כבית שמאי? שיטת הרוקח**

בשיעור ראינו שרב יוסף הסביר שהברייתא אסרה את נתינת החטים לריחיים לפני שבת מפני שביתת כלים. ממשיכה הגמרא –

תלמוד בבלי מסכת שבת דף יח עמוד א

אלא אמר רב יוסף: משום שביתת כלים.

והשתא דאמרת לבית הלל אית להו שביתת כלים דאורייתא - גפרית ומוגמר, מאי טעמא שרו? - משום דלא קעביד מעשה. אונן של פשתן מאי טעמא שרו? - משום דלא עביד מעשה, ומינח ניחא. מצודות חיה ועוף ודגים, דקא עביד מעשה, מאי טעמא שרו? - התם נמי, בלחי וקוקרי, דלא קעביד מעשה.

בשלב זה ההנחה היא שרב יוסף מניח שדבריו הם אליבא דבית הלל, ולכן דנים – אם לפי בית הלל יש חיוב שביתת כלים, צריך לבדוק מה ההצדקה להתיר את המלאכות המנויות בברייתא להיתר. כאן חל מפנה בסוגיא -

והשתא דאמר רב אושעיא אמר רב אסי: מאן תנא שביתת כלים דאורייתא - בית שמאי היא ולא בית הלל. לבית שמאי, בין דקעביד מעשה בין דלא קעביד מעשה - אסור. לבית הלל, אף על גב דקעביד מעשה - שרי.

מכיוון שרב אסי אמר חד משמעית שרק בית שמאי סבורים שיש חיוב שביתת כלים, העמדת הברייתא כבית שמאי תדרוש להסביר מדוע התירו את כל המעשים שברישא, למרות שסוברים שיש חיוב 'שביתת כלים' -

והשתא דאמרת: דלבית שמאי אף על גב דלא עביד מעשה - אסור, אי הכי, מוגמר וגפרית מאי טעמא שרו בית שמאי? - התם מנח אארעא. - גיגית ונר וקדרה ושפוד מאי טעמא שרו בית שמאי? - דמפקר להו אפקורי.

רש"י מסכת שבת דף יח עמוד ב

מוגמר וגפרית מאי טעמא שרו - הא מנחי בכלים.

כגון דמנחי מוגמר וגפרית בארעא - ולא בכלי.

גיגית - שהשכר בתוכו, ואי אפשר לשופכו לארץ והשעורין נשורין כל השבת יותר משמונה ימים, והשבת בכלל, וכן נר הדולק בשבת, וכן קדרה שעל גבי כירה שאי אפשר שלא תצטמק בשבת, וכן שפוד המונח בתנור, כדתנן (שבת יט, ב) משלשלין את הפסח ולא פליגי בית שמאי.

בדמפקר להו - לכלים, ושוב אינו מצווה על שביתתן

רוב הראשונים הבינו שבתחילה ניסינו להסביר את רב יוסף כבית הלל, וציטוטו של רב אושעיא הבהיר לנו שבעצם רב יוסף מראש התכוון להעמיד כבית שמאי. לדוגמא תוספות שאלו –

תוספות מסכת שבת דף יח עמוד א

ואם תאמר למאי דמסיק מאן תנא שביתת כלים דאורייתא ב"ש מאי פריך רב יוסף ולימא מר משום שביתת כלים וכי אינו יותר טוב כמו שמפרש רבה שמשמעת הקול ואתי כבית הלל

תוספות הקשו – אם רב יוסף מעמיד את הברייתא כבית שמאי, מדוע הוא תמה על נסיונו של רבה להעמיד את המשנה כבית הלל? רואים מהקושיה שתוספות למדו שדברי רב אושעיא נועדו להסביר לנו שרב יוסף עצמו מראש התכוון להעמיד את הברייתא כבית שמאי.

מכאן נבעה המסקנה שהוצגה בשיעור, שאם נפסוק את דברי רב יוסף, הברייתא כבית שמאי ואינה להלכה כלל.

אך הרוקח למד את הסוגיה אחרת –

הוא למד שרב יוסף התכוון להעמיד את הברייתא כבית הלל, וסבר שלפי בית הלל יש שביתת כלים. אדרבה, המקור שהביא רב יוסף לשביתת כלים הוא שונה מהמקור שהובא בירושלמי בביאור דעת בית שמאי (כפי שהערנו בקיצור בשיעור). לפי שיטתו יוצא שרב יוסף העמיד את הברייתא כבית הלל. אם כך, ביאור הברייתא כרב יוסף תהיה להלכה! לאור זאת הוא פסק –

ספר הרוקח הלכות שבת סימן מא

ע"ש סמוך לחשיכה בית הלל מתירין לשרות דיו וסממנים וכרשינין ואונין של פשתן לתוך התנור וצמר ליורה ופורשין מצודות דגים ועופות וחיה עם חשיכה. ירושלמי דכתיב ששת ימים תעשה מעשיך וביום ז' מוכרין לנכרי וטוענין עמו ומגביהין עליו ונותנין עורות לעבדן וכלים לכובס נכרי וכלים שאין עושין בהם מלאכה כגון טבלאות ותיבות אבל כלים שעושין בהן מעשה כגון מדה ומחרישה וכלי נגר וקורדום אדם מוזהר על שביתתה אפילו השאילם באמצע השבת צריך ללקחם בערב שבת:

בית יוסף אורח חיים סימן רמו

אל תטעה במה שכתוב בהגהות מרדכי פ"ק דשבת (סי' תנב) וז"ל והרוקח (סימן מא) פסק אפילו השאילו לאמצע השבוע צריך ליקחנו בערב שבת עד כאן, דההוא פסקא אתי כבית שמאי דסבירא להו אדם מצווה על שביתת כליו אבל אנו קיימא לן כבית הלל דאמרי אין אדם מצווה על שביתת כליו

הב"ח (שם) כתב לחשוש לדבריו.
אך הפוסקים למעשה לא חששו לזה.

❖ ביאור הברייתא בירושלמי

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת שבת פרק א הלכה ה

אין נותנין חיטים לריחים של מים אלא כדי שיטחנו כל צורכן מבע"י. א"ר חגיי מפני שהן משמיעות את הקול. א"ל ר' יוסי כמה דאינון אמרין תמן משום לא הותחל בכל טפה וטפה.

ניכר מאוד שהברייתא היא הברייתא שהובאה בבבלי.

הסביר בעל המחנה חיים (הרב חיים סופר-שרייבר, מגדולי תלמידי החתם סופר והכתב סופר. אין קרבה משפחתית) –

שו"ת מחנה חיים סימן כב

הרי מבואר יען דכל חטה וחטה נפרד, אם כן באותן חיטים הנטחנים בשבת לא התחיל בחול – אסור... הגם דגוף הפעולה, להיות נטחנים החיטים, נעשה בחול – אסור, דעל כל פנים בהם לא התחיל המלאכה... אם כן קדושין או גירושין או משא ומתן יהיה איסור דאורייתא, בודאי אסור לקדש או לגרש או לעשות קנין שיחול בשבת, דנחשב פעולתו אשר עשה בחול כאלו עשה אותו בשבת ודוק

היוצא מזה דיש במלאכה הנעשית בשבת בלי חילול שבת שני פנים - (א) אם המלאכה התחילה בחול, ונמשך ממנה שנעשית גמר מלאכה בשבת – מותר מן התורה, דסוף נגרר בתר החלה, ונחשב כאלו נגמרה המלאכה בחול. (ב) אם המלאכה מתחלת עצמה, וגם נגמרת בשבת בלי פעולת אדם אשר פעל בשבת, רק האדם פעל בערב שבת, ועל ידי אותו הפעולה מתחיל ונגמר מלאכה בשבת, הגם שלא חלו בה ידים בשבת – הוא איסור, דעכ"פ נעשה שם מלאכה אסורה לצורך ולהנאת ישראל ודוק

בירושלמי נאמר שאיסור נתינת החיטים לתוך הריחים הוא מפני שהטחינה לא התחילה בכל חיטה יחידה לפני שבת. המחנה חיים למד מהירושלמי הבחנה בין מלאכות שמתחילות בערב שבת ונמשכות לתוך השבת, המותרות, לבין מלאכות שמכינים להן לפני שבת, אך הן מתחילות בפועל בשבת עצמה. היו שלמדו מכאן לאסור שימוש בשעון שבת, שהרי שעון שבת הוא בדיוק זה – השעון פועל לפני שבת, אך המכשיר אותו רוצים להפעיל בעזרת השעון לא מתחיל את פעולתו עד לשבת עצמה. והרב צבי פסח פרנק דחה את דבריו (ודבריהם) –

שו"ת הר צבי אורח חיים א סימן קכז

נראה לומר דכוונת הירושלמי בטעמא משום שלא הותחל, היינו דמשום זה אסור מצד שביתת כלים, ור' יוסי דירושלמי היינו רב יוסף דידן דקאמר טעמא ברחיים משום שביתת כלים, וכדס"ד בתלמודא דידן דלר"י אליבא דב"ה אית להו שביתת כלים דאורייתא. וכן מצאתי בהגה' יפה עינים שפירש כן כוונת הירושלמי.

הרב צבי פסח פרנק הסביר ש"ר' יוסי" בירושלמי הוא "רב יוסף" בבבלי. הכוונה היא בשה"כ לאסור שביתת כלים.

אך עדיין יש חידוש גדול לכיוון ההפוך! המשמעות היא שאיסור שביתת כלים הוא רק אם לא "הותחל מערב שבת!"

ונקיים מקצת דבריו של המחנה חיים, לחלק עפ"י הירושלמי דבגורם מע"ש שגם התחלת המלאכה תתחיל בשבת אסור מדאורייתא, רק נקטינן פלגא בידן, דני"מ זו אינה אלא לענין שביתת כלים (וכדס"ד לר"י אליבא דב"ה), דהחויב הוא על פעולת הכלי אינו אסור אלא בשגם התחלת פעולתה היתה ביום השבת, אבל בשהתחילה לעשות פעולתה מבעוד יום אין מוזהרין עליה, א"כ אדרבה דון מינה לענין חיוב האדם על פעולת ידיו, בעינן נמי שהתחלת פעולתו תהיה דווקא בשבת, וממילא לדידן דק"ל דאין מוזהרין על שביתת כלים, לית לן האי חלוקא דירושלמי כלל, ואף אם הותחל בשבת נמי שריא בכל ענין

בירושלמי מובא פירוש נוסף –

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת שבת פרק א הלכה ה

א"ר יוסי בי רבי בון מפני שהוא שכח ותוקע את היתד.

הרב עזיאל דן בגבולות הגזירה הזאת של הירושלמי, בבוחנו את השאלה – מדוע בבבלי הגזירה הזאת לא הובאה?

שו"ת היכל יצחק אורח חיים סימן יט אות ה

מה שצריך להתבונן הוא, למה באמת לא חששו בתלמוד הבבלי לשמא יתקע את היתד, והנראה, שסברו שזה לא שכיח, ובמילתא דלא שכיחא לא גזרו בו רבנן, ואף כאן צריך לבדוק אם שכיח, או לא שכיח, שתתקלקל המכונה, ואם במקרה של קלקול אם ההפסד יהי גדול, אז יש לחוש, שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, ויש לחוש לא רק שמא ישכח, ור"י ברבי בון שאומר רק שמא ישכח, שמסתמא אין בזה הפסד מרובה, שמפסיק הטחינה בשבת

מסקנתו היא שבבבלי לא חששו לקלקול שיוביל לתקיעת היתד. אם כך, עולה שבכל מקום בו חשש הקלקול משמעותי, יש לגזור שמא יתקן.

הרב הרצוג השיב לו שלושה דברים – האחד – דיון קצר על מקור איסור שביתת כלים. השני – פלפול קטן ברמב"ם. אך דחייתו המרכזית היא –

שו"ת היכל יצחק אורח חיים סימן כב אות ב

אך יהיה כמו שכבוד תורתו אומר, שרבי בון אליבא דבית הלל, אבל כלום תנאי שקלת מעלמא? הלא אין אחד מן הראשונים ז"ל, הרי"ף והרמב"ם, והרמב"ן והאור זרוע, והרא"ש והמרדכי, וכו' וכו' כולם ממש, המזכיר טעמו של רבי בון אף ברמז, והוא הדין לאחרונים ז"ל.

הרב הרצוג כתב שלא יתכן שרק בשל מחלוקת טכנית, שהבבלי לא חשבו שהסבירות לצורך בתיקון, תמנע מכל הראשונים להזכיר שיש גזירה שכזו. בכך הוא דחה את האפשרות שקיימת גזירה שמא יצטרך לתקן.

❖ דיון בשיטת הריף

רי"ף מסכת שבת דף ו עמוד א

ואין נותנין חטין לתוך הריחים של מים אלא כדי שיטחנו מבעוד יום ואוקימנא אליבא דב"ש דאית להו שביתת כלים אבל לב"ה לית להו שביתת כלים ושרי ואיכא מ"ד אסור ואפ"י לב"ה מפני שמשמעת את הקול

כמי הריף סובר להלכה?

חידושי הרשב"א מסכת שבת דף יח עמוד א

אבל רבינו אלפסי ורבותינו בעלי התוספות ז"ל פסקו הלכתא כרב יוסף דמוקי לה בשביתת כלים

מלחמת ה' מסכת שבת דף ו עמוד א

ואנן קי"ל דכל רבה ורב יוסף הלכתא כרבה, והא נמי פלוגתא דתרוייהו היא הלכך כרבה קי"ל ... וזהו טעמו של רב חננאל ז"ל שפסק כרבה.... ולדברי רבינו חננאל הללו חשש רבינו הגדול (הרי"ף) ז"ל וכתב הדבר בלשון "יש אומרים" וקרוב הוא הדבר להכריע כדבריהם

בית יוסף אורח חיים סימן רנב

י"ל דמדבריו בהלכות שכתב ואוקימנא לבית שמאי אבל לבית הלל לית להו שביתת כלים ושרי ואיכא מאן דאמר אסור ואפילו לבית הלל מפני שמשמעת את הקול יש להכריע דסבירא ליה כרב יוסף מדכתב הכי ברישא ואידך סברא כתב בלשון איכא מאן דאמר

אליה רבה סימן רנב

מה שנדחק ב"י ... כיון שכתב בלשון "איכא מאן דאמר", לית הלכתא הכי – ליתא, דסוגיא ברי"ף לפסוק כסברא אחרונה

שו"ת יביע אומר חלק ג - אורח חיים סימן יז אות ב

נוראות נפלאתי, דפסיק בסכינא דלא כהב"י, והרי החילוק פשוט, דאה"נ דהיכא שכותב הרי"ף איכא מ"ד הכי ואיכא מ"ד הכי, בזה י"ל דהלכה כלישנא בתרא. אבל כשכותב איזה דין בסתם, ואח"כ מביא חולקים בשם י"א, בזה נראה דהלכה כסתם.

❖ תשובות "במראה הבזק" על השימוש ברמקול בשבת

שו"ת במראה הבזק חלק א סימן כז (נכתב אישית ע"י מרו הגר"ש ישראלי זצ"ל)

בתקופתנו, רווח השימוש במכשירים מופעלים ע"י חשמל, וע"י שעון המכוון את פעולתם. מפעיל ומפסיק באופן אוטומטי, מבלי צורך להתערב בפעולתם, ע"י מעשי אדם.

השימוש במכשירים אוטומטיים, אפשר שימוש בחשמל למאור, לחימום וכיו"ב גם בשבת. כמו כן אפשר שימוש במכשירים הנועדים להעברת קול ומגבירי קול, שהפעלתם אינה כרוכה במנורות למיניהם. ולא, עם הולדת ניצוצות, והולדת אש, הגברתה או החלשתה. המדבר במכשיר הרמקול, משנה בדיבורו את המתח החשמלי שבמכשיר – והוא שפועל להעברת הדיבור והגברתו – באופן שהדברים נשמעים גם באולם גדול, שהדיבור הטבעי של המדבר אינו מגיע לשם.

אי שימוש במכשיר הגברת הקול בשבתות, מונע התכנסות במקומות גדולים ונרחבים לשם השמעת דברי תורה. וכן, לעיתים, בבתי כנסת גדולים התפילה של הש"ץ אינה נשמעת. דבר הגורם להרבה מכשולים, כידוע.

יש לעיין על דרך מתן היתר לשימוש במכשיר רמקול בשבתות, לצורך מצווה של תפילה לימוד תורה, כשהמכשיר מכוון מערב שבת, נפתח לשימוש בשבת בצורה אוטומטית, כשהמשתמש בו אינו יכול להפעילו או לשנות בו כלשהו. וכל שימוש במכשיר אינו אלא ע"י דיבור בלבד.

שמתי עיוני בשאלה זאת, ואת אשר עלה בידי הכהה, אני מציע בזה לפני רבותינו תלמידי החכמים, למען יעינו גם בס, ולמען הוציא הלכה מלובנת.

א. במס' שבת (י"ח, א') מובאת ברייתא ונאמר בה, בין השאר: "אין נותנים חיטין לתוך הריחים של מים (בער"ש) אלא בכדי שיטחנו מבעוד יום". ונחלקו בביאור הלכה זו רבה ורב יוסף. לדעת רב יוסף, ברייתא זו – האוסרת הפעלת הריחים מערב שבת – היא דעת ב"ש, ואינה הלכה. שלדברי ב"ה כל פעולה שמפעיל אותה האדם מערב שבת (כגון העמדת מצודה, פתיחת מים לגינה, שתשקה הגינה במשך השבת, וכל כיו"ב) מותרת. ואין גם הפעלת הריחים יוצאת מכלל זה לאיסור. אולם לדעת רבה, הלכה זו היא לפי ב"ה, והאיסור הוא מפני שמשמעת קול. רש"י פירש בזה: "ואוושא מילתא ואיכא זילותא".

ב. לפסק הלכה חלוקים גם הראשונים. יש מהם, הפוסקים להחמיר – כרבה. ויש, הפוסקים להקל, כדעת רב יוסף, שברייתא זו נדחת מהלכה. הדבר משתקף גם בשו"ע. המחבר (סי' רנ"ב, ס"ה) פוסק להיתר, עפ"י דרכו של רב יוסף. והרמ"א מעתיק להלכה לחוש לדעת המחמיר (וכדעת הטור): "ויש אוסרים בריחים, ובכל מקום שיש לחוש להשמעת קול, והכי נהוג, ובמקום פסידא יש להקל. טעם היתר במקום פסידא מבואר במ"א (ס"ק כ"א): "פירוש, כיון דאיכא פלוגתא, מקילין במקום פסידא אבל לרבה בגרמא אפילו במקום פסידא – אסור".

ג. והנה מה שהותר במקום פסידא, נראה שהוא מותר גם במקום מצווה. כמו ביטול ביהמ"ד וכיו"ב. כך יוצא מהסוגיא, מס' ביצה ר"פ משילין (ל"ו, ב'). על מה שנא' שם במשנה "משילין פירות דרך ארובה ביו"ט אבל לא בשבת". נסתפקו בגמרא:

ד. "עד כמה. א"ר זירא אמר ר' אסי, ואמרי לה, א"ר אסי א"ר יוחנן, כאותה ששנינו: מפנין ארבע וחמש קופות, של תבן ושל תבואה, מפני האורחים (שזימן לאכול, ואין מקום להסב) ומפני ביטול ביהמ"ד" (שאין לתלמידים מקום לישיב – רש"י).

ה. ובהמשך הגמרא שם שו"ט, אם צורך מצווה עדיף, וע"כ אין ללמוד ממה שהותר שם, לצורך אורחים וביטול ביהמ"ד, לבין ההיתר של השלת הפירות בגלל הפסד. וכן, יש להסתפק להיפך – שבמקום הפסד יש להקל

- יותר. וכן אם יש הבדל בין היתר מה שהתירו בשבת, למה שהתירו ביו"ט. גם כאן יש לצדד לכאן ולכאן. ונשאר בתיקו. לפסק הלכה — הר"ף לא הביא כלל כל האמור בגמרא, והעתיק המשנה כסתמא.
- ו. וכתב הר"ן בזה: "ונראה, שדעת הרב אלפסי ז"ל, דכיוון דלא איפשיטא נקטינן בה לקולא, משום דאיסורא דרבנן הוא — וספיקא לקולא". וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ה מה' יו"ט. אבל הר"ז הלוי ז"ל כתב: "דכל מאי דדחינן, ברייתא בעלמא נינהו, ולא דחינן מאי דפשיטא ליה לר' יוחנן, דילפינן יו"ט משבת, משום דחייטא בעלמא. ומשמע דה"ה נמי בתלתא בעיין אחריתי דבעי בגמרא" וכו'. ולפי דרך הר"ז הלוי ז"ל מסתברא, דכיוון דר' יוחנן אמר דיו"ט ושבת בחד מהני דיני, כי הדדי נינהו, ה"ה לאינך, דילפינן יו"ט משבת ושבת מיו"ט.
- ז. ובדומה לזה העלה הרא"ש: "עוד כמה? א"ר זירא אמר רב אסי, ואמרי לה א"ר אסי אמר ר' יוחנן, כאותה ששינו: מפני ד' וה' קופות של תבן ושל תבואה מפני האורחים ומפני ביטול ביהמ"ד, וכן נראה הלכה. ואע"ג דהש"ס שקיל וטרי, ודלמא לא שרינן הכא כולי האי, או דלמא שרינן הכא טפי, מ"מ הני אמוראי לא מספקא להו, אלא מדמו לה לההיא דהתם. ושבק' ספיקא דסוגיא דגמרא, ואזלינן בתר פשיטותא דהני אמוראי". (ועיי"ש עוד בקי"נ וביש"ש לביצה שם).
- ח. העולה מסוגיין ומפסק ההלכה נראה פשוט, דבכל מקום שהותר משום פסידא, הכי נמי הותר במקום מצווה. כגון, לצורך כבוד האורחים וביטול ביהמ"ד. וא"כ, מאחר דדעת המחבר להקל בכל אופן, ואף הרמ"א מסיק, שבמקום פסידא יש להקל, ממילא, גם במקום מצווה יש לנקוט לקולא.
- ט. אלא יש לפקפק, דשמא הכרעת הרמ"א להקל במקום פסידא - לסמוך על דעת הפוסקים להיתר — אין זה אלא, בדבר שאירע בדרך אקראי; וכן, גם מה שרצינו ללמוד מזה במקום מצווה, כגון ביטול ביהמ"ד, אין זה אלא כל כה"ג שאינו בדרך קבע. דכיו"ב גם מה שיש להתיר להשיל הפירות מחמת חשש הפסד וכן, פינוי קופות התבואה, לצורך אורחים וביטול ביהמ"ד נראה שהכל, כשקרה מקרה בלתי חזוי מראש, דומיא דאותן דוגמאות שבגמרא בביצה ובשבת. דבפשיטות נראה, דלא הותר לפנות התבואה בשבת, כשהיי יכול לעשות זאת מערי"ש. וא"כ י"ל דה"ה הכרעת הרמ"א, בנדון דידן, איננו אלא בכל כה"ג, אבל לא להתיר בדרך קבע, נגד הפוסקים להחמיר. וצריך עיון בזה. ומ"מ קשה לעשות מעשה. לזאת ראוי לעיין בעיקרה דמילתא, אם יש לדמותו להא דריחיים, גם לדעת המחמירים שם.
- י. הנה בגמרא נאמר טעם האיסור, "משום השמעת קול". ורש"י פירש כנ"ל: "ואוושא מילתא ואיכא זילותא". כן הועתק בטור (סי' רנ"ב) בתוספת מלים: "דאוושא מילתא טפי, איכא זילותא דשבת".
- יא. וכן הוא בט"ז (סק"ז) ובב"ח, הלשון שהועתק גם ברמ"א: "ואוושא מילתא, דיאמרו ריחיים של פלוני עושה מלאכה בשבת, איכא זילותא דשבתא. והנה כלשון הזו ממש, ברש"י (ביצה כ"ה, א') אמתני' דשחטה בשדה ביו"ט ובא להכניסה הביתה, אמרינן דלא יביאנה במוט ובמוטה. פירש"י: "בשני בני אדם. דאוושא מילתא היא ומזלזל ביו"ט". ונראה, שעצם המראה של המשא ע"י כמה אנשים, נושא אופי של "עובדא דחול", וזהו הזלזול שבדבר.
- יב. וכן הוא, ממה דמייתי עלה התם בגמרא, בדומה לזה, דיון על יציאת סומא במקלו, רועה בתרמילו ויציאה בכסא, דהיינו, שטוענים אותם בני אדם, והם יושבים בקתדרא. וכתב ע"ז האיסור רש"י: "דהווי דרך חול, ואיכא זילותא דיו"ט". וכן בשו"ע (סי' של"ג, ב') בענין פינוי קופות התבואה, שלא הותר לחלקם בקופות קטנות, שעיי"ז מרבה בהילוך "ואוושא טפי". הרי בכל אלה, המובן של "אוושא" הוא, שהרעש והאופי הפומבי, שחורג מהרגילות בשבת ויו"ט, יש בו משום זלזול השבת והיו"ט. נמצא שהאוושא הנגרמת בדרך פעולה זו, הוא הוא, טעם האיסור — די ש בזה זלזול הימים הללו.
- יג. וכן נראה מלשון הב"ח שהבאנו: "דיאמרו ריחיים של פלוני עושה מלאכה בשבת", שבעצם העובדה שהריחיים טוחנות בשבת, כמו בכל הימים, בעוד שמן הראוי להשבית כל מלאכה בשבת, גם אם האדם לא עושה בזה כל מאומה, כדרשת חז"ל: (ילקוט יתרו, רצ"ו) על הכתוב: "ששת ימים תעשה כל מלאכתך": "וכי אפשר לאדם לעשות כל מלאכתו בששת הימים? אלא, שבות כאילו מלאכתך עשויה". וכן י"ל שריחיים המקימות רעש גדול, הנשמע היטב בכל הסביבה, יש בה משום הפרעת מנוחת השבת. כן נראה בפשוטו.
- יד. ברם, מכמה פוסקים נראה, שמפרשים האיסור מחמת חשד, שהאדם עשה זאת בעצמו בשבת גופא. ולפי"ז הוא הגדר מה שאסרו חכמים מפני מראית העין. ודומה למה שאמרו, מי שנשרו כליו במים דלא ישחטם לנגד העם מפני מראית העין, שלא יחשדוהו שכבסו בשבת (או"ח סי' ש"א מ"ה). כן חזינן מהא דהאגור, העתיקו הרמ"א, או"ח, סימן רנ"ב, שאסור הפעלת הריחיים מעיי"ש, שיפעלו בשבת, ודן בענין שעון משקולות שמצלצל מדי שעה, להשמיע השעה (שדעת מהרי"ו לאיסור, ומדמה זאת לריחיים ואילו דעת האגור להתיר). וז"ל הדרכי משה: "דלא דמי לקול הריחיים (דהיינו, גם לדעת האוסרים כדעת רבה), כי לשם יחשדו שנתנו החיטים לריחיים בשבת. אבל בכלי משקולת, הכל יודעים שרגילים לתקנו בכל יום, על יום שלאחריו". וכן הביא נימוק זה להלכה להתיר, בהגהת הרמ"א בשו"ע (סי' רנ"ב, ה'): "כי הכל יודעין שדרכן להעמיד מאתמול".

- טו. וכן נראה דנוקט הפמ"ג (סי' ש"ח, א"א, ס"ק ע"ח). שדך במה שכתב ה"פנים מאירות" (חלק ב', סי' קכ"ג) להתיר "למשוך השלשלת בשבת" (לערוך שעון כיש, ע"י מתיחת הקפיץ). ומשווה זאת למיטה רפויה שמוותר למותחה, וכן הרכבת כוס של פרקים. ואילו לדעת הפמ"ג — לאיסור. והביא מהא, דהרמ"א סי' רנ"ב הנ"ל — שהם גם דברי המחבר עצמו בשו"ע סי' של"ח — וכתב בזה: "משמע, בשבת אסור לערכו ולמשוך השלשלת. ומשמע, איסור תורה. דאם לא כן, אין לדמות לריחיים, יע"ש. ואפשר דלא דמי למיטה רפויה וכדומה, שזה אינו כלי כלל בלא המשיכה, והוי כמכה בפטיש. או מדרבנן אסור, דהוי כמו מודד בשבת. וכו"ו".
- טז. ודיוק זה מההשוואה, והדיון על שעון המצלצל לשעות, לדמותו לריחיים, דמשמע שהדיון הוא מצד חשד שעושה זו בשבת, ואז הווי מלאכה דאורייתא. שמזה שפעולה זו בשבת הווי איסור תורה. (אלא שמתירים. מפני שבשעון חשד זה אינו קיים, וכנ"ל). משמע, שמפרש טעם האוסרים בריחיים, מצד חשש שעושה מלאכה דאורייתא. (אלא, שמסוף דבריו נראה, דלא פסיקא ל"י הא מילתא, דעריכת השעון ע"י משיכת השלשלת, יש בה משום מלאכה דאורייתא. שכתב שיתכן שאין זה אלא מצד מדידה, שהיא רק איסור דרבנן. דברים אלה תמוהים במקצת. שכל הרואה יראה, שהפנים מאירות בעצמו, דן בעניין מצד איסור דרבנן במדידה. והאריך בזה, להוכיח שאין שייך בכגון דא איסור מדידה, באופן שלדעתו, כנ"ל, אין בזה גם איסור דרבנן).
- יז. והנה כבר הערנו, שלשון רש"י — וכל אלה שהביאו לשונו — לא נראה שמפרש הוא דאמרו שהכוונה "מפני שמשמיע קול", שהכוונה לחשד מלאכה, אלא, שעצם האוושא מילתא הוא טעם האיסור, שיש בזה זילותא דשבת. ויש גם לעיין, לפי דבריהם, במה העובדא שבריחיים משום השמעת הקול יש בזה גורם לחשד, יותר מאשר העמדת מצודה, או השקאת הגינה וכל כיו"ב שגם הם אינם לפי טיב מלאכתם נעשים בסתר, אלא דווקא במקום גלוי לעין. ולמה אין שם החשד שעשה זאת בשבת?
- יח. וצריך לומר דבמקום שאינו מקים רעש גדול, אם אמנם העוברים שם רואים זאת מ"מ אין שייך חשד כי אלה שיראו זאת, יכולים לשאול ויתברר להם שזה נעשה מערב שבת. ומשא"כ ריחיים שרבים הרואים, אמרינן דלא כולם ילכו לברר, ויהיו בהם כאלה שיחשדו שעושה המלאכה בשבת. וצ"ע, דיותר נראה, שהטעם הוא מצד עובדא דחול. שזה שמעשהו בחול כן מעשהו בשבת מטרטר ומרעיש כל הסביבה, גורם להרגשת יום חול, וזהו האיסור.
- יט. איך שלא יהי, מ"מ נראה ברור, דיש נפ"מ בין שני טעמים הללו. גם אם נאמר דתרווייהו איתנהו. ורש"י שאמר "אוושא מילתא ואיכא זילותא" הם שני טעמים גם יחד. האוושא מילתא — גורם לחשד, והזילותא — שבעצם הרעש דעניין האוושא מילתא שזה דווקא מעורר החשד, שייך גם בשעון המשקולות לדון בו. אם כי אין הרעש גדול כמו בריחיים של מים. מכל מקום, העובר ליד הבית, או הנכנס לבית ושומע הצלצול, ייתכן, שיתעורר בו חשד שהפעילוהו בשבת, (אם לא מטעם שאמר האגור). אך נראה, שהטעם של עובדין דחול — לא שייך בזה כלל. שאין הרעש שמקיים השעון בצלצולו, יכול להחשב בגדר עובדין דחול, וכלשון הטור שכתב בריחיים אוושא מילתא טפי.
- כ. אכן, כאמור, הן באמת הדיון והדעה האוסרת, היא לא מצד העובדין דחול, (דהרי לזה אין מספיק בתשובה שרגילים לעורכו מער"ש, דאם בעצם הצלצול יש משום עובדין דחול, מה בכך שנערך מבעוד יום, כמובן), אלא מצד החשד שעשה כן בשבת עצמה. ונראה, דה"ה גם דיבור דרך רמקול בתוך אולם, יש בו גדר חשש של עובדין דחול, לא יותר משעון המשקולות. שאין זה בגדר "משמיע קול" מצד הרעש שמקיים, שיש בריחיים. וכשם שאין בשעון משום עובדין דחול, כן בשימוש ברמקול.
- כא. אלא, שראיתי בס' אגרות משה לגר"מ פיינשטיין (או"ח ח"ג, סי' נ"ח), שעמד בזה, שהמחבר בשו"ע מצא לנכון, גם הוא, להביא ההיתר לעריכת שעון המשקולות, המצלצל בשבת (סי' של"ח, ס"ג). ותמה דלפי מה שפסק המחבר, בס' רנ"ב, להתיר גם בריחיים, הרי היתר השעון הוא מובן מכל שכן.
- כב. וכתב לבאר זאת, שבריחיים יש מקום יותר להתיר, ולדחות הסברא דחשד. דכיוון שהרואה, רואה שפועל גם לפני שבת, לא יתעורר אצלו חשד, שהפעילוהו בשבת. משא"כ בשעון, שמצלצל רק לשעות, לא כל הזמן, כי ע"כ, מי שלא שמע אותו לפני כניסת השבת, וישמע צלצולו פתאום בשבת, יעלה חשד בלבו. ע"כ היה צריך להביא ההלכה, שמ"מ זה מותר. דלא יתעורר חשד, כיון שרגילים לערכו מבעוד יום, וכנ"ל. ולפ"ז, הן י"ל דגם בדיבור ברמקול בשבת — שגם כאן, התחלת הדיבור בהפעלת הרמקול נעשה בשבת, יכול להעלות חשד שהפעילוהו בשבת.
- כג. אלא, שלענ"ד, רעיון זה, שבשעון יש מקום לחשד, יותר מאשר בריחיים, לא נזכר בשום מקום מהפוסקים ומהיכי תיתי להעלות חילוק מעין זה, בענייני חשדות. שהרי גם בשעון, י"ל, כמו בריחיים, ששומעים אותו מצלצל השעות מבעוד יום, ויום ולילה לא ישבות. ואדרבא, הרי זה יותר תכוף מאשר ריחיים. ועוד, דהחשד איננו דווקא שראשית הפעלת עצם הריחיים נעשה בשבת. אלא, שהוסיף בו חטים, אחרי שנגמרו הראשונים, בשבת עצמה. וזהו, באמת, לשון האגור: "כי לשם יחשדו שנתנו החטים בשבת". הרי בפירושו, שהחשד הוא באופן זה. ובזה ל"מ כלל לאפוקי מהחשד, כשידעו שהריחיים פעלו גם בערב שבת.

כד. ומה שהעיר, דלכאורה לדעת המחבר, למיותר להביא היתר של שעון המצלצל בשבת, לדעתו שפסק להקל גם בריחיים — לא הבנתי. דאטו, אין צורך להביא ההיתר, להוציא מדעת המהרי"ו שאוסר. והרי זו מטרת השולחן ערוך, שיהא הכל "כשולחן הערוך ומוכן לסעודה".

כה. ומעתה, ולאחר כל הני"ל, נבוא לדיונו בשימוש ברמקול, כשהכל ערוך, ופתיחתו לשם שימוש, וכן סגירתו, נעשית ע"י שעון העושה זאת אוטומטי, מבלי צורך של מעשה אדם. בפרט, כשנעשה בדרך זו, שהמערכת המפעילה ומפסיקה היא נעולה. ואין כל קשר לזה, ליד הרמקול עצמו.

כו. דאם לטעם החשד, הרי לאחר השימוש בשעון אוטומטי הוא דבר נפוץ וידוע, אין מקום לחשד. לא פחות מאשר בשעון המשקולות, שבו דיברו הפוסקים. ומטעם זה, הן אנו מתירים השימוש באור הנדלק ונכבה חליפות, אף על פי שאין בו פחות חשש של מראית עין.

כז. ואם מצד "האוושה מילתא ואיכא זילותא דשבת", הרי הוכח שזה שייך רק בדבר המקים רעש גדול בסביבה. וכלשון הטור בזה "אוושה מילתא טפיי" (שכנראה רמז בזה להבדל שיש בין ריחיים לשעון המצלצל, שלא מצא לנכון להזכירו כלל, לפי מה שנוקט כרש"י שאין כאן הטעם מצד חשד, דלבי"ה אינו קיים בזה כלל רק מצד עובדין דחול, וזה שייך רק בריחיים מצד "האוושה טפיי").

כח. אכן, הדיון שלנו, בנוי על ההנחה, שבעצם הדיבור אין בו משום לתא דמכה בפטיש וכן משום גזירת משמיע קול בשבת. שכבר נתקבל להיתר השימוש במכונת שמיעה לכבדי שמיעה (ע"י אגרות משה ח"ד סי' פ"ה ובדברי הגרש"י אויערבך). ולא יצאנו לדון רק מצד האוסרים בריחיים משום ש'משמיע קול'.

כט. ובפרט, כשזה נעשה לצורך מצוה, של לימוד תורה ברבים, שלא ניתן לראות בזה שום הפרעה למנוחת השבת, אלא — אדרבא — מתן אפשרות לנצל את יום השבת להקהיל קהילות ברבים ללימוד תורה, וכבר הבאנו בפתח הדברים השיקול הנוסף, שזה שקול למה שהעלה הרמ"א להתיר במקום פסידא.

ל. כל זה כתבתי בענ"ד, ומציע הדברים לפני ציבור תלמידי החכמים תופשי התורה לענות בו לקבוע עמדתם הלכה למעשה.

תגובות מרן הגר"ש ישראלי לשאלות רבנים על המאמר

א. הועבר אלי מכתבו מיום ... הנה כת"ר קובל שלא נגעת במאמרי על שבהעברת הדיבור דרך הרמקול זרם החשמל מתגבר ונחלש.

אכן, לא נגעת, שכן אין זה מקום לדיון. החלשת הזרם והגברתו יתכן בו ענין כשהחשמל המפעיל את המכשיר מקורו בחשמל מבחוץ, שאז יתכן ע"י שינוי בתחנת החשמל המפיקה, ודאי נגרם הגברה או החלשה של זרימת הדלק, והגדלת האש או הקטנתו (אם כי גם זה הוא חשש רחוק במציאות, אך מ"מ הוא חשש) או אולי גם הוצאת ניצוצות עם שינוי המתח, אם כי ג"ז אפילו אולי הי' פ"ר הרי לא ניח"ל ממש. אך הן המדובר שלנו כמודגש בהקדמה, הוא בהפעלת המכשיר ע"י סוללה חשמלית הפועלת במכשיר עצמו, ובזה הגברת והחלשת הזרם אין לה תוצאות מעין אלה שהוזכרו, ע"כ אין בזה שום חשש איסור, כי רק ע"י חיבור המעגל בפתיחת הזרם, והפסקת החיבור יש לדון אם מצד מכה בפטיש ואם משום בונה. אך מה מלאכה ייקרא לזה שהזרם גובר או נחלש? וראה נא גם ראה בתשו' אגרות משה שהזכרנו ע"י שם תשו' פ"ג בענין מד"קול שמוודג גובה הקול והחלשתו, ולא מצא בו שום דופי, למרות שכל עיקרו בנוי על רשימת דרגת הגובה והנמכתו ע"י החלשת הזרם והגברתו ומציין שם שהמכשיר בנוי על סוללות חשמל, ומטעם הני"ל אין שום חשש.

ובכלל לא הבנתי, מה התעורר עם הדיון על השימוש ברמקול, והרי ענין זה קיים במכשיר שמיעה פרטי, שכבר נפוץ שמושו ונתקבל היתרו.

ב. מחזיקנא טיבותא למעכת"ר ששם עיונו במה שעוררנו דמותר על שימוש ברמקול בשבת לצורך מצוה בבת"כ ובמד"ר. שכן ראוי הדבר, שהשאלות המעשיות העומדות על הפרק ומתחדשים מזמן לזמן, ידונו בהם ת"ח וילבנו הצדדים השונים של השאלה ועי"כ יוכלו להגיע להלכה ברורה, ויהיה זה לתועלת הרבים.

והנה כת"ר כותב באשר לשאלה הני"ל לדון מצד גזירת חז"ל איסור השמעת קול במכשירי נגינה וכיו"ב משום שמא יתקן כלי שיר. מאריך בענין הרבה, והעלה גם לחלק ממכשיר שמיעה של כבדי שמיעה ששמים המכשיר באזנם משום ש"שמיעה הוא דבר שאין בו מעשה" וכו'. אך הן בסוף מאמרי כתבתי: "הדיון שלנו בנוי על ההנחה שבעצם הדיבור אין בו משום גזירת משמיע קול בשבת שכבר נתקבל להיתר השימוש במכונת שמיעה לכבדי שמיעה וכו'".

והנה באגרות משה (או"ח ג' סי' נ"ה) שציינתי, חזינן שכל עיקר חשש להא דאוושה מילתא בדומה לריחים, דשאר החששות קיימים גם במכונת השמיעה, שכני"ל כבר נתקבל להיתר (ואשר לגזירת משמיע קול כתב שם בסוף דבריו לחלק בין שימוש בחשמל רגיל לבין שימוש בטרנזיסטור (שעל זה הרי נסבו דברינו, כמבואר בראש המאמר) "שטעם הג' (כלומר "דאיכא הגזירה שאסרו בכלי שיר אולי ליכא" (דבריו באו"ח ח"ג סי' נ"ה). ואף דשם נראה מסופק, בח"ד סי' נ"ד בענין מדקול נראה שהזכיר הספק לקולא, דבטרנזיסטור אין הגזירה, דהרי שם ג"כ בשימוש בחשמל בסוללות מגביר ומחליש. ועיקר הדברים נ"י שאין הרמקול בגדר כלי שיר שבזה היתה גזירת חז"ל כי אין הוא משמש כלי

שמשמיע דברי שיר, אלא רק מעתיק את הדברים ששמים בתוכו ע"י דיבור או אפילו שירה, וחשש שמא יתקן תוך שימוש, אינו קיים עם שכלול המכשיר, שאינו נצרך לתיקון "באמצע הדיבור". והעובדא המוכיחה זאת היא שאין לפני המדבר שום כפתור וכיו"ב שמיועד לשנות ולתקן באמצע הדיבור. (וכן, יש להעיר, דשייך בזה, מה שהותר לקרא לאור הנר בשנים שקוראים יחד "שאם בא הא' להטות יזכירו חבירו" (סי' ער"ה ב). וכאן, אם אמנם אינם קוראים, "בענין אחד", אך בניד"ד שכל האזנים נטויות לנגד המדבר, ורואים מה שהוא עושה, וכל עיקר דיבורו מכוון כנגדם, סברא זו ש"יזכירו חבירו" שייכת ביותר).

וכל החששות שמביא שם בענין השימוש ברמקול שייכים גם במשתמש במכונת שמיעה וכנ"ל, כי גם מה מש"כ כת"ר לפי שהמשתמש במכשיר אינו עושה זאת ע"י מעשה, כי עכ"פ גם המדברים אליו עושים מעשה. וביותר, שגם האדם עצמו שהוא כבד שמיעה, אם אמנם אולי כל עיקר כוונתו היא לשמוע מאחרים מה שמדברים אליו, אין ספק שיש לו ממנו תועלת ששומע דברי עצמו, מה שרצונו להשמיע לאחרים, וגם לזה מכוין.

על כן, ובשימנו לנגד עינינו, התועלת שיכולה לצמוח משימוש במכשיר זה (עם כל הסייגים וההגבלות שהוזכרו בדברינו שם) להגדיל הפצת תורה, ולהעסקת רבים בדברים שבקדושה, מה שאילולא כן היו עוסקים בדברים בטלים, וד"ל, דומני שכוחא דהיתרא בזה עדיף. ושיקולים אלה מן הראוי לקחת בחשבון, בדיון הלכה למעשה.

קראתי שהרב שאול ישראלי פסק בספר שו"ת "במראה הבזק" ח"א אפשרות להפעיל מיקרופון ורמקולים בשבת ע"פ ההלכה. זה יפטור לנו בעיה שיש לנו בבית הכנסת הגדול במונטבידאו. ברצוננו להתקין מקרופונים שניתן להפעיל בשבת ובימים טובים. אני מבקש בזה את הכללים ההלכתיים שינחו אותנו בהתקנת המערכת ואת אישור הרב ישראלי לפנות למכון צומת על מנת שהם ידריכו אותנו בישום הרכבת המיקרופונים.

תשובה:

על-פי המבואר בתשובה, אם יצטרף לכבודו לפחות עוד פוסק מובהק, וכל המצטרף להיתר יצטרף רק אחר שיראה את נימוקי ההיתר, יעיין בהם ויאשרם, אזי אפשר יהיה להפעיל את המערכת, בתנאי שישמרו כל הכללים המבוארים להלן בסעיף ב 1-6, וההסבר כי ההיתר מבוסס על דיון הלכי מפורט ע"פ כללי-הפסיקה המסורים לנו מדור לדור.

לשאלתך בענין שימוש ברמקול עם מגבר טרנזיסטורי לשימוש בתפילות שבת וחג בבית-כנסת, עיין בנוסף גם באמרו של מרן הגר"ש ישראלי שהופיע בבטאון "ברקאי" ה', והתגובות שבאו בעקבות מאמר זה ב"ברקאי" ו'.

בנוסף על האמור ברצוננו להדגיש את שתי הנקודות הבאות:

א. נא לשים לב לאמור בסיכום המאמר, וז"ל:

"כל זה כתבתי בענ"ד ומציע הדברים לפני ציבור תלמידי החכמים תופשי התורה לענות בו ולקביעת עמדתם הלכה למעשה".

על כן יש להתייעץ עם פוסקים מובהקים נוספים קודם התקנת המערכת.

ב. כדי למנוע אי-הבנות צריך להודיע לציבור את עקרונות ההיתר שהם:

1. ההפעלה תהיה רק במכשיר טרנזיסטורי.
2. באמצעות סוללות או מצבר (ולא ע"י חיבור לרשת החשמל).
3. המדבר במיקרופון אינו רשאי לשנות בו שום דבר (היינו, להגביה הקול או להנמיכו וכיו"ב).
4. ההפעלה נעשית באופן אוטומטי, בשעה היעודה.
5. בצמוד לרמקול ייקבע שלט שעליו יהיה כתוב בשפה המובנת לבני הקהילה, כי הרמקול מופעל ע"פ ההלכה.
6. שימוש זה מותר רק לצורך מצוה.

בנוסף לכך צריך להסביר לציבור שההיתר, כמובן, מבוסס על דיון הלכי מפורט ע"פ כללי הפסיקה המסורים מדור דור.

הערות:

א. בנוגע להיתר שמובא בשמו של הגאון הרב איסר יהודה אונטרמן, שמענו מפי מרן הגר"ש ישראלי, שהרב אונטרמן סיפר, שכאשר היה צריך לנאום בדרא"פ בבית-כנסת שהיה בו רמקול, הוא הניח את כובע הצילינדר שלו על גביו, כדי שלא ידבר לתוך הרמקול. ואמנם, נראה שבזמנו עדיין לא היה נפוץ שימוש ברמקול עם מגבר טרנזיסטורי.

ב. להלן תשובתו של הרב גדליה שוורץ משיקגו ארה"ב, ראב"ד של ה-R.C.A., בענין פתרון טכני נוסף לבעיה:

שאלה: בענין השתמשות ברם-קול בלי שום כח חשמלי כלל רק ע"י רוח שסגור בתוך קנים חלולים דכשמדברים בתוכם, גלי האויר מוליכים ומגדילים את הקול רק ע"י כח הדיבור בלי שום מעשה. האם מותר בשבת ויו"ט?

תשובה: עפ"י האמור בעירובין דף קד ע"א השמעת קול בכלי שיר אסורה, אבל השמעת קול שאינו שיר מותרת, ע"ש בפלוגתא הגמ' ובתוס' שם שרב אלפס והר"י ברזילי פסקו להתיר בזה כנגד הר"ח שפסק שכל השמעת קול אסורה. ועיין הרב אלפס שפסק כתלמוד בבלי כנגד הירושלמי ע"ש, ועיין בשו"ע א"ח סי' של"ח שפסק "דהשמעת קול בכלי שיר אסור אבל להקיש על הדלת וכיוצא בזה כשאינו דרך שיר מותר", ועיין בביאור הלכה שהביא דעת הגר"א לחומרא כדעת הר"ח. מ"מ ברמ"א שם כתוב "וכן אם לא עביד מעשה שרי, ולכן אלו שקורין לחבריהם ומצפצפים בפיהם כמו ציפור, מותר לעשות בשבת וכו'".

וע"ש במג"א ובמ"ב שאפ"י מנעים בקול כעין שיר שרי, דלא גזרו בזה היכי דעביד בפה". א"כ אפ"י אם נאמר כחומרת הר"ח דכל אולודי קלא אסור, זהו דוקא ע"י מעשה, משא"כ בנדון דידן דרק ע"י הפה הובא הקול רחוק מן המדבר ולא גרע מאלו המצפצפים בפה וכו'.

ועיין בערוך השלחן בס"ק ו' וז' שתמה על דברי הרמ"א בענין הצפצוף בפה דאי קס"ד שיהא אסור כיון דהוי רק שירה בפה ולא אסרו שירה בפה כלל ומבאר דכיון דיש משימים האצבע בפה כדי לצפצף וכו' אע"ג דאולודי קול ביד אסור "הכא שרי כיון דבידו אינו עושה מעשה שיר ושירתו הוא בפיו והיד אינו אלא כדי שהצפצוף בפה יעלה יפה ולכן מותר", ע"ש עוד בענין החזנים וכלי "קאמרטאן", ע"ש.

ועיין בשו"ת ציץ אליעזר ח"ג סי' ט"ז פרק ג' שדן בדברי הרמ"א הנ"ל דאפשר בכלי המיוחד לכך כגון המיקרופון אסור, דאע"ג דדיבור לא עביד מעשה, מ"מ כיון שמשמש בכלי המיוחד להשמעת קול יש מקום לדון שיש עליו תורת כלי שיר ממש. וע"ש במה שהזכיר שו"ת בית יצחק (בח' יו"ד ח"ב במפתחות והגהות לסי' ל"א) בענין הדיבור בטלפון, וגם מה שהאריך בציץ אליעזר ח"א סי' ב' ס"י בדבריו וגם הזכיר דברי השו"ת שבות יעקב ח"ג סי' ל"א שכתב שמה "וביחוד ע"י כלים המיוחדים לדיבור ומשמיעים קול על כמה וכמה מילין בריחוק מקום יכול אדם לדבר עם חבירו דבר זה יהא אסור לדבר עמו בשבת, ומעולם לא שמענו שום פוצה פה לפקפק בנדון זה". אע"פ שדעתי בענין המיתקן הנ"ל מוטה להתיר כיון שאין בו משום השמעת קול שיר ולא הוי כלי שיר ממש וגם דלא עביד מעשה, מ"מ צריכין אנו לדעת בדיוק כל תכונת המיתקן כדי שלא יהי כלול בתוך גזרת שמא יתקן כלי שיר.

הנה אח"כ ראיתי שכבר דנו בזה הרה"ג ר' לוי יצחק הלפרין ראש מכון למדעי טכנולוגיה לבעיות הלכה וגם בקובץ רז"ש שכתב בזה הרה"ג נפתלי יהודה בערג והאחרון הביא מדברי הרב הלפרין הנ"ל לחלק בין מגביר קול זה לרם קול חשמלי וכו', ומסיק דאין חשש של השמעת קול בכלי שיר "שהקול בא מפי האדם ואין לו דמיון לכלי שיר וכן נמי לדיבור הגם שמגעת למרחקים הואיל וניכר שהוא בא ע"י דיבור של האדם לא אסרוהו".

ובנוגע לעובדא דחול הראה מקום לביאור הלכה התם בסי' של"ח דבמקום מצוה יש להקל, וזה שייך כאן כדי להשמיע דברי תורה והתפלה ע"ש.

וכדי שלא יהי חשש כלל של אוושה מילתא ע"י הגברת הקול נראה שיש לתקן המיתקן הזה להפעיל המכשיר בהרבה מקולים בלי הגברת הקול יותר מדיבור נורמלי לבני אדם. ועיין ברמ"א א"ח סי' רנ"ב סעי' ה' בענין אוושה מילתא דבמקום פסידא יש להקל, ובמקום שצריך לזה בביהכ"נ שהרבה לא יכולים לשמוע סדר התפילה ודברי תורה, נראה דדומה למקום פסידא אפ"י דיש חשש של אוושה מילתא. מ"מ יש לתקן המיתקן הזה כפי הנ"ל ואז נראה דמותר להשתמש בו בשבת ויו"ט באופן שהופעל מערב שבת וגם א"א לתקנו בשבת.

הנה אחרי כתבי כל זאת ראיתי דיון מיוחד על שימוש ברם-קול לצורך מצוה בשבת ומועד בחוברת "ברקאי" ע"י הרה"ג ר' שאול ישראלי ודן שם ברם-קול רגיל מכת חשמלי מכוון מערב שבת ונפתח בשבת בצורה אוטומטית באופן שהשתמש בו אינו יכול להפעילו להפסיקו או לשנות בו כלשהו, וכל שימוש במכשיר אינו אלא ע"י דיבור בלבד. ואעפ"י שאין אנו עוסקים בכלל במכשיר חשמלי, מ"מ דבריו שם בנוגע לבירור ענין אוושה מילתא וזילותא שייכים לנדון דידן כגון בחשש של חשד שפתח המכשיר בשבת. וז"ל כיון שהשימוש בשעון אוטומטי הוא דבר נפוץ, אין מקום לחשד לא פחות מאשר בשעון המשקולות שבו דברו הפוסקים. ומטעם זה הנה אנו מתירים השימוש באור החשמל הנדלק ונכבה חליפות פחות חשש של מראית עין. ואם מצד האוושה מילתא וזילותא דשבת, הרי הוכח שזה שייך רק בדבר המקיים רעש גדול בסביבה וכלשון הטור בזה "אוושה מילתא טפ"י שכנראה רמז בזה להבדיל בין ריחיים לשעון המצלצל שלא מצא לנכון להזכירו כלל לפ"מ שנוקט רש"י שאין כאן הטעם מצד חשד. דלבי"ה אינו קיים בזה כלל, רק מצד עובדין דחול, וזה שייך רק ברחיים מצד "דאוושה טפ"י עכ"ל.

ובדאי בנדון דידן שאין שום פעולה חשמלית וגם א"א לעשות שום תיקון במיתקן הנ"ל כיון שכבר מכוון מע"ש ע"י הסרת המונע לרוח בתוך הקנים החלולים, ואין שינוי בעצם קולו של אדם כלל כמבואר לעיל, נראה דבמקום מצוה לתפלה וללימוד התורה ברבים מותר להשתמש בו. כן נלע"ד.